

საზოგადოებრივი საშიშროების ცნების ფუნქციები ქართულ სისხლის სამართალში*

ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქ. *ქეთევან მჭედლიშვილი-ჰედრიხი* LL.M. (ფრაიბურგი), საქართველოს უნივერსიტეტი

I. შესავალი

ჩემსა და პროფესორ ბერნდ ჰაინრიხს შორის კოლეგიალური მეგობრობა 2007 წელს დაიწყო, როდესაც თბილისი-იენა-ბერლინის პირველი სამეცნიერო თანამშრომლობის (2006-2010 წლები) ფარგლებში სხვადასხვა სამუშაო შეხვედრა გაიმართა. ამ დროისათვის იუბილარს უკვე ჰქონდა გამოცემული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სახელმძღვანელოს პირველი გამოცემა, მე კი ვემზადებოდი დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმების შესახებ ჩემი სახელმძღვანელოს შესაქმნელად. ჩვენი სამეცნიერო მსჯელობები, ქართული სისხლის სამართლის ტრანსფორმაციისა და ქართული სისხლისსამართლებრივი დოგმატიკის განვითარების გარდა, შეეხებოდა საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებასაც, რომელსაც საბჭოთა სისხლის სამართლის ისტორიის განმავლობაში სხვადასხვა ფუნქცია ჰქონდა მინიჭებული. ამ სტატიაში აღნიშნული ინსტიტუტი სხვადასხვა ფუნქციებით იქნება წარმოდგენილი და ნაჩვენები, რომ ეს ცნება დროთა განმავლობაში იცვლებოდა და დღესდღეობით ასრულებს არა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის გაფართოების, არამედ მისი შეზღუდვის ფუნქციას. ამ მიზეზით, ის, როგორც უსამართლო სისხტემის საფუძველი, პოსტსოციალისტური ქართული სისხლის სამართლის დოქტრინიდან არ უნდა იქნეს ამოღებული.¹

* სტატია გერმანულიდან თარგმნა ჟურნალის სამუშაო ჯგუფის წევრმა, აზა მორგოშიამ.

¹ *Mtschedlischwili-Hädrich, Ketewan, Der Verbrechensbegriff im georgischen Strafrecht, in Strafrechtsentwicklung in Osteuropa, Zwischen Bewältigung und neuen Herausforderungen, Eser, Albin/Arnold, Jörg/Trappe, Julie (Hrsg.), 2005, გვ. 170 და მომდევნო გვერდები.*

II. საზოგადოებრივი საშიშროება, როგორც სახელმწიფოს ძალაუფლების გაფართოების ინსტრუმენტი

1921 წელს, საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ, ქვეყანაში დაფუძნდა დანაშაულთან მებრძოლი ორგანოები, თუმცა 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებამდე არ მიღებულა რაიმე კანონი, რომელიც დანაშაულებრივ ქმედებას განმარტავდა. გამოიცა პროპაგანდისტული ხასიათის მქონე უამრავი დეკრეტი, რომლებიც მართალია, კლასობრივი დაპირისპირების შესახებ ზოგად მითითებებს შეიცავდა, მაგრამ არ განმარტავდა დანაშაულის შემადგენლობასა და სანქციებს.

საბჭოთა რუსეთის მსგავსად, საბჭოთა საქართველოშიც რევოლუციამდელ რუსეთში აღიარებული პროგრესული სისხლისსამართლებრივი პრინციპები, ინსტიტუტები² და სასამართლო სისტემა გაუქმდა.³ დანაშაულის ფორმალური ცნება, რომლის მიხედვითაც, დანაშაული განისაზღვრებოდა როგორც აკრძალული ქმედების ჩადენა, უარყოფილ იქნა იმ საფუძველით, რომ შეუძლებელი იქნებოდა კლასობრივი დაპირისპირების ყველა ფორმის სისხლის სამართლის კანონში თავმოყრა.⁴ ქმედებისა თუ პიროვნების საზოგადოებრივი საშიშროება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთადერთ ნინაპირობად გამოცხადდა, ხოლო სანქციის სახისა და ზომის შემფარდებლად განისაზღვრა ტრიბუნალები და სახალხო სასამართლოები,⁵ სადაც მოსამართლეები რევოლუციის შედეგად ჩამოყალიბე-

² *Mtschedlischwili-Hädrich, Ketewan, Der Verbrechens- und Gesellschaftsgefährlichkeitsbegriff im georgischen Strafrecht, 2000, გვ. 31 და მომდევნო გვერდები.*

³ *Schittenhelm, Ulrike, Strafe und Sanktionssystem im sowjetischen Recht, 1994, გვ. 10.*

⁴ *Piontkovskij, Andrey/Kelina, Sofija, in: Kudrjavcev (რედ.), Uголовное право, Istorija juridičeskoj nauki, 1978, გვ. 36.*

⁵ *Schvekov, Georgij, Pervij sovetskij uголовnij kodex, 1970, გვ. 120.*

ბული სამართლებრივი ცნობიერებით ხელმძღვანელობდნენ.⁶ საბჭოთა საქართველოში პირველი, 1922 წლის, სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებამდე პერიოდი შეიძლება იდენტიფიცირდეს, როგორც „ბოლშევიკური სამართლებრივი ნიჰილიზმით⁷ გამოწვეული სამართლებრივი ვაკუუმი“.

მიუხედავად 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემდგომი მცდელობებისა, რომ სისხლის სამართლის კოდექსი დანაშაულთა ზუსტი განმარტების გარეშე, კერძოდ, მისი კერძო ნაწილის გარეშე შემუშავებულიყო,⁸ პირველი საბჭოთა სისხლის სამართლის კოდექსები და, მათ შორის, საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის 1922 და 1928⁹ წლის სისხლის სამართლის კოდექსები ტრადიციულად ზოგადი და კერძო ნაწილები-საგან შედგებოდა; დანაშაულთა შემადგენლობები ამ კოდექსებში ფართოდ იყო ფორმულირებული, ხოლო – მოსამართლის მიერ ნორმის გამოყენების არეალი მნიშვნელოვნად გაფართოებული.¹⁰ იმისათვის, რომ სისხლის სამართალი კლასობრივი დაპირისპირების ინსტრუმენტად ჩამოყალიბებულიყო, საბჭოთა საქართველოს 1922 და 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსებში საზოგადოებრივი საშიშროების იდეოლოგიურად ჩამოყალიბებული ინსტიტუტი 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებამდე დანაშაულის განმსაზღვრელ

ერთადერთ ნიშნად განიმარტებოდა¹¹ და ამ გზით დანაშაულის ცნებასთან თანაბრდებოდა.

საბჭოთა საქართველოს 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი სიტყვასიტყვით იმეორებდა რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსის ჩანაწერს, რომელიც დანაშაულის ცნებას შემდეგნაირად განმარტავდა: დანაშაულად მიიჩნევა საზოგადოებრივად საშიში ყოველი მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც საფრთხეს უქმნის კომუნისტურ წყობაში გარდამავალი პერიოდისთვის მუშათა და გლეხთა მიერ შექმნილ საბჭოთა წესწყობილებასა და სამართლებრივ წესრიგს.¹² საქართველოს 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლის თანახმად, დანაშაულად ითვლებოდა არა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში მოქმედება ან უმოქმედობა, არამედ საზოგადოებრივად საშიში ყოველი მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც საფრთხეს უქმნიდა საბჭოთა წესრიგს ან ხელყოფდა სამართლებრივ წესრიგს. ამგვარად, საზოგადოებრივი საშიშროება დანაშაულის ზოგად შემადგენლობად გადაიქცა,¹³ ანალოგიის გამოყენება დასაშვები გახდა პირის საწინააღმდეგოდ, ხოლო პრინციპი „არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე“ ჩანაცვლა დებულებამ „არ არსებობს საზოგადოებრივი საშიშროება სასჯელის გარეშე“.

დანაშაულის ერთსაფეხურიანი აგებულება (ყველაფერი დანაშაულია, რაც საზოგადოებრივად საშიშია) ეწინააღმდეგებოდა აუცილებელი მოგერიებისა (1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლი) და უკიდურესი აუცილებლობის (1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 მუხლი) ნორმებს, ვინაიდან ისინი განიხილებოდა სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხავ საფუძვლებად. შესაბამისად, კანონმდებელი იძულებული იყო, დანაშაულის შემადგენლობისათვის

⁶ საბჭოთა მმართველობის პირველ წლებში ქართული სამართლოები, საბჭოთა რუსეთის მსგავსად, სამართალს თვითნებურად, მარტივი სამართლიანობის შეგრძნების საფუძველზე განმარტავდნენ, ძველი კანონებისა თუ ახალი დეკრეტების გათვალისწინების გარეშე. *Schittenhelm, Ulrike, Strafe und Sanktionssystem im sowjetischen Recht*, 1994, გვ. 11.

⁷ *Turawa, Merab, Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs*, 1998, გვ. 132.

⁸ *Piontkovskij, Andrey/Kelina, Sofija*, in: Kudrjavcev (Red.), *Ugolovnoe pravo, Istorija juridičeskoj nauki*, 1978, გვ. 15.

⁹ ვინაიდან ძირითადი კანონმდებლობის მიღების კომპეტენცია საბჭოთა კავშირის კანონმდებელს ჰქონდა, კავშირში შემავალი რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები შინაარსობრივად თითქმის იდენტური იყო.

¹⁰ ლენინის მიერ იუსტიციის კომისარ კურსკისადმი მიწერილი წერილის თანახმად, კანონის ფორმულირება უნდა ყოფილიყო რაც შეიძლება ფართო, რადგან მხოლოდ სამართლიანობისა და სინდისის რევოლუციური გრძობა გადაწყვეტდა მათ მეტნაკლებად ფართო გამოყენებას პრაქტიკაში, *Mtschedlishvili-Hädrich, Ketewan, Der Verbrechens- und Gesellschaftsgefährlichkeitsbegriff im georgischen Strafrecht*, 2000, გვ. 24, Fn. 24.

¹¹ პარალელი პოლონურ სისხლის სამართალთან: *Wróbel, Włodzimierz, Zum Aufbau der Straftat*, insbesondere zum formellen/materiellen Straftatbegriff, in: *Eser, Albin/Arnold, Jörg/Trappe, Julie* (Hrsg.), *Strafrechtsentwicklung in Osteuropa, Zwischen Bewältigung und neuen Herausforderungen*, 2005, გვ. 148.

¹² ნორმის გერმანული თარგმანის წყარო: *Turawa, Merab, Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs*, 1998, გვ. 135.

¹³ *Marckwald, Hans, Der Verbrechensbegriff im russischen Strafrecht*, 1933, გვ. 5; *Schroeder, Friedrich-Christian, Das Strafrecht der UdSSR de lege ferenda*, 1959, გვ. 12.

დამატებითი მნიშვნელობა მიენიჭებინა და ამ გზით დანაშაულის ერთსაფეხურიანი აგებულების ფარგლები გაეფართოებინა.¹⁴

იმ შემთხვევაში, თუ ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროება, როგორც დანაშაულის ზოგადი შემადგენლობა, მოქმედებისა თუ უმოქმედობის დასჯადობას ადგენდა, ამის საპირწონედ მისი არარსებობა დანაშაულსა და მის დასჯადობას გამორიცხავდა. რუსეთის ფედერაციის 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, ისეთი მოქმედება თუ უმოქმედობა, რომელიც მცირე მნიშვნელობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათს ატარებდა, ქმედების დაუსჯელობას იწვევდა. შესაბამისად, დანაშაულად არ მიიჩნეოდა ქმედება, რომელიც, მართალია, ფორმალურად სისხლის სამართლის კოდექსის კონკრეტული მუხლით გათვალისწინებულ ნიშნებს აკმაყოფილებდა, მაგრამ, მისი აშკარა უმნიშვნელობისა და დამაზიანებელი შედეგების ნაკლებობის გამო არ ქმნიდა სოციალურ საფრთხეს. მიუხედავად კანონმდებლის მიერ პირის წინააღმდეგ ანალოგიის გამოყენების დასაშვებად გამოცხადებისა და კანონიერების პრინციპის უგულვებელყოფისა, ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ 9 წლის განმავლობაში რუსეთის საბჭოთა ფედერაციულ სოციალისტურ რესპუბლიკაში საზოგადოებრივი საშიშროების გამორიცხვა (სოციალური საფრთხის არარსებობა) სასჯელის გამოყენების შემზღუდავად მოქმედებდა.

საქართველოს 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსი სხვა მიმართულებით, კერძოდ, დამნაშავის სისხლის სამართლის გზით, განვითარდა. რუსეთის ფედერაციის 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 მუხლის მე-2 ნაწილის ქართული ანალოგის, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 მუხლის თანახმად, თუ, სასამართლოს შეფასებით, საქმის განხილვის დროს ბრალდებული არ ქმნიდა საზოგადოებრივ საშიშროებას, სასამართლო უფლებამოსილი იყო, სათანადო მოტივზე მითითებით განაჩენით უარი ეთქვა სოციალური დაცვის ღონისძიების შეფარდებაზე. ამგვარად, ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში არა მხოლოდ დანაშაულის ნიშნები (ქმედების შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი) იქნა უარყოფილი, არა-

მედ ის მოსაზრებაც უარყვეს, რომ დანაშაული კონკრეტული ადამიანის ნებელობითი ქცევის გარეგნული გამოხატულებაა. პიროვნების საზოგადოებრივი საშიშროების გამორიცხვა, როგორც სასჯელისაგან გათავისუფლების საფუძველი, იძლეოდა იმგვარი დასკვნის გამოტანის შესაძლებლობას, რომ პიროვნების სოციალური საშიშროება მისი დასჯადობის წინაპირობად გადაქცეულიყო. ამრიგად, საქართველოში სისხლის სამართალი ჩამოყალიბდა როგორც სახელმწიფოს თვითნებობის ინსტრუმენტი, რომელმაც საზოგადოების შემდგომი პოლიტიკური წმენდისათვის გზა გაათავისუფლა. საზოგადოებრივი საშიშროება, როგორც კლასობრივი დაპირისპირების ყველაზე ბასრი იარაღი, ხელს უწყობდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დადგენას „სახიფათო მდგომარეობის“ საფუძველზე, კონკრეტული დანაშაულის ჩადენის გარეშე, ადამიანის ცალკეული კლასისადმი მიკუთვნებულობის გამო.¹⁵

III. საზოგადოებრივი საშიშროება, როგორც სახელმწიფო ძალაუფლების საზღვარი

საბჭოთა კავშირის 1958 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლსა და საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლში (სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საფუძველები) აღნიშნული იყო, რომ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა და სასჯელი ეკისრებოდა მხოლოდ იმ პირს, ვისაც ბრალი მიუძღოდა დანაშაულის ჩადენაში, ე. ი. ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდენდა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებულ საზოგადოებრივად საშიშ ქმედებას. ამ მუხლებში კანონიერების პრინციპთან “*nullum crimen sine lege*“ ერთად განისაზღვრა ბრალის პრინციპიც “*nullum crimen sine culpa*“.¹⁶ საქარ-

¹⁵ *Mtschedlischwili-Hädrich, Ketewan, Der Verbrechens- und Gesellschaftsgefährlichkeitsbegriff im georgischen Strafrecht*, 2000, გვ. 32.

¹⁶ სასჯელთა გამოყენების წინაპირობების ფუნდამენტური ცვლილების საკითხი წარმოიშვა სადავო მეცნიერული მსჯელობის შედეგად, რომელიც საბჭოთა სისხლის სამართალში დასჯადობის დამაფუძნებელი ანალოგიის გაუქმებას ეხებოდა. საბჭოთა სისხლის სამართალში კანონიერების პრინციპის დამკვიდრებას ემხრობოდნენ, მათ შორის, *ნერეთელი, გერცენსონი, პიონტკოვსკი*; აგრეთვე იხ. *ნერეთელი, თინათინ/ტყეშელიაძე, გიორგი*, მოძღვრება და-

¹⁴ *Mtschedlischwili-Hädrich, Ketewan, Der Verbrechens- und Gesellschaftsgefährlichkeitsbegriff im georgischen Strafrecht*, 2000, გვ. 38-39.

თველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ბოლო სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლში, რომელიც დანაშაულის ცნების განმარტებას მოიცავდა, კანონმდებელმა დანაშაულად გამოაცხადა ქმედების (მოქმედების ან უმოქმედობის) დანაშაულის ნიშნებთან თავსებადობა.

სისხლის სამართლის საგარანტიო პრინციპების აღიარებით, საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებამ, რომელიც დანაშაულის ზოგად შემადგენლობად მიიჩნეოდა და, როგორც დასჯადი პერსონალური ნიშანი, დასჯადობის უსაზღვროდ გაფართოებას შესაძლებელს ხდიდა, დაკარგა პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი მნიშვნელობა. ცნებამ შეიძინა ახალი, სახელმწიფო ძალაუფლების ლეგიტიმაციისა და შეზღუდვის ფუნქცია და კანონმდებლის მიერ ქმედების კრიმინალიზაციისათვის ფუნდამენტურ კრიტერიუმად გადაიქცა.¹⁷ დანაშაულის მატერიალური შინაარსის დადგენის გარეშე, მეტაიურიდიულ დონეზე დანაშაული აღარ იყო დასჯადი და არ საჭიროებდა სასჯელის შეფარდებას. ამგვარად, საზოგადოებრივი საშიშროება გაგებულ იქნა, როგორც კონკრეტული საზოგადოებრივი ურთიერთობების კონკრეტული ხელყოფა ან მათთვის საფრთხის შექმნა (სოციალისტური თანაცხოვრების, სამართლის,¹⁸ ინტერესების,¹⁹ სიკეთების,²⁰ საზოგადოებრივი ურთიერთობების მონაწილეების უშუალო დაზიანება ან მათთვის საფრთხის შექმნა) და არა როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობებისთვის შორეულ მომავალში არსებული აბსტრაქტული საფრთხე.²¹

საზოგადოებრივი საშიშროების გათანამედრო-

ვებული ცნების შინაარსი საბჭოთა კავშირში სხვადასხვაგვარად განიხილებოდა. საბჭოთა სისხლის სამართლის დოგმატიკაში გაბატონებული, ხოლო ქართულ სისხლის სამართალში ნაწილობრივ გაზიარებული მოსაზრების თანახმად, საზოგადოებრივი საშიშროება ფართოდ იქნა გაგებული, კერძოდ, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობების (ინტერესების) ობიექტური (მაგალითად, უბედური შემთხვევა) და ბრალეული/სოციალურ-პოლიტიკურად უარყოფითად შეფასებული ხელყოფა.²² იმავე მოსაზრების თანახმად, საზოგადოებრივი საშიშროების გამორიცხვით გამოირიცხებოდა ქმედების დანაშაულის შემადგენლობასთან შესაბამისობაც. საზოგადოებრივი საშიშროების ამგვარი გაგებით დანახვა ვიზუალურად ერთი ჰორიზონტალური ხაზის წარმოსახვით შეიძლებოდა, რომელიც მთელ სოციალურ ცხოვრებას გადაკვეთდა და ადამიანის, საზოგადოებისა თუ სახელმწიფოს ინტერესების თითოეულ ხელყოფასა და საფრთხის შექმნას აერთიანებდა; კანონმდებელი კი ამ ხაზის მხოლოდ მცირე მონაკვეთს აცხადებდა დასჯადად (ადამიანის მიზანმიმართულ, დანაშაულის შემადგენლობასთან შესაბამის, საზოგადოებისთვის საშიშ და ბრალეულ ქმედებას).

საზოგადოებრივი საშიშროების ვიწროდ და ობიექტურად გაგებული ცნება მოიცავდა სისხლის სამართლით დაცული სამართლებრივი სიკეთის დაზიანებას ან მისთვის საფრთხის შექმნას,²³ ის არ იყო გათანაბრებული დანაშაულთან²⁴ და, კანონმდებლის მიერ ქმედების კრიმინალიზაციისათვის საჭირო ფუნქციის გარდა, მართლწინააღმდეგობის მატერიალურ შინაარსსაც ითავსებდა. ამ მოსაზრების თანახმად, დანაშაულის შემადგენლობასთან თავსებადობა მიუთითებდა მხოლოდ ფორმალურ მართლწინააღმდეგობაზე, ხოლო დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამისი ქმედება გარკვეულ შემთხვევებში (აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა – საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის სისხლის სამართლის

ნაშაულზე, 1969, გვ. 93 და მომდევნო გვერდები; საბჭოთა სისხლის სამართალში დასჯადობის დამაფუძნებელი ანალოგიის გამოყენების აკრძალვის შესახებ იხ. *Turawa, Merab, Straftatsysteme in rechtsvergleichender Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Schuldbegriffs*, 1998, გვ. 153 და მომდევნო გვერდები.

¹⁷ შდრ. *Ebert, Udo, Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 3. Aufl., 2001, გვ. 1; *Frisch, Wolfgang, An der Grenze des Strafrechts*, in: *Wilfried, Küper* (Hrsg.), *Festschrift für Walter Stree und Johannes Wessels*, 1993, გვ. 69.

¹⁸ *წერეთელი, თინათინ/ტყეშელიაძე, გიორგი*, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 33.

¹⁹ *წერეთელი, თინათინ/ტყეშელიაძე, გიორგი*, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 140-141.

²⁰ *Piontkovskij, Andrey, Die Lehre vom Verbrechen*, 1961, გვ. 147.

²¹ *წერეთელი, თინათინ/ტყეშელიაძე, გიორგი*, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 38.

²² *შავგულიძე, თამაზ/ურგულაძე, ლამარა*, საზოგადოებრივი საშიშროების გამომრიცხავი გარემოებანი სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, 1984, გვ. 14.

²³ *წერეთელი, თინათინ/ტყეშელიაძე, გიორგი*, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 31 და მომდევნო გვერდები.; *Cereteli, Tinatin, Grundlage der strafrechtlichen Verantwortlichkeit*, „Pravovedenie“ 2/1980, 84.

²⁴ *წერეთელი, თინათინ/ტყეშელიაძე, გიორგი*, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 31.

კოდექსის მე-15 და მე-16 მუხლები) ფორმალურად მართლსაწინააღმდეგო იყო, თუმცა არ იყო საზოგადოებრივად საშიში და დასჯადი.²⁵

წერეთლის აზრით, საზოგადოებრივი საშიშროების სისხლისსამართლებრივმა ინსტიტუტმა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შეზღუდვის თვალსაზრისით კიდევ ერთი ფუნქცია შეიძინა. *წერეთლის* მოსაზრების თანახმად, საზოგადოებრივად საშიში არ იყო ისეთი მოქმედება ან უმოქმედობა, რომელიც, მართალია, *conditio sine qua non* ფორმულის მიხედვით დამდგარი შედეგის მიზეზს განეკუთვნებოდა, მაგრამ დანაშაულის ჩადენის დროს მოვლენების ფაქტობრივ განვითარებაზე შემოქმედების შესაძლებლობა არ ჰქონდა.²⁶ მოყვანილ იქნა კაუზალური, თუმცა არა საზოგადოებრივად საშიში, ქმედებების შემდეგი მაგალითები: ცუდ ამინდში გერის ტყეში გაგზავნა, რათა მას მეხი დაეცეს, რასაც შედეგი მართლაც მოჰყვა; სიდედრის ზღვაზე გაგზავნა, რათა ის დაიხრჩოს, რასაც შედეგი რეალურად მოჰყვა. ამგვარად, (*წერეთლის* მიერ მხარდაჭერილი) საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებამ შეითავსა პირობათა თეორიის უსაზღვრო მიზეზობრიობის შევიწროების ფუნქცია.²⁷

საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობისას *წერეთელი* გამოიციხავდა ისეთი მეტად შორეული პირობების მიზეზობრიობასაც, როგორებიც არის, მაგალითად, ბავშვის ჩასახვა, რომელიც რამდენიმე წლის შემდეგ ვინმეს მოკლავს. თუ საზოგადოებრივად უსაფრთხო ქმედებას ისეთი ტერმინით აღვნიშნავთ, როგორც არის „სოციალურად ადეკვატური“, თავს იჩენს მსგავსება საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობასა და ობიექტურ შერაცხვას შორის (ობიექტური შერაცხვის გამოიციხება შედეგზე ბატონობის ნაკლებობით, ქმედების სოციალური ადეკვატურობით, ზოგადი ცხოვრებისეული რისკით, დასაშვები რისკით).²⁸ დღესდღეობით

ქართულ სისხლის სამართალში ამგვარი შემთხვევების შეფასებისას ქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირი სწორედ ობიექტური შერაცხვის მეშვეობით გამოიციხება.²⁹

ქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობა დანაშაულს იმ შემთხვევაშიც გამოიციხავდა, თუ, მიუხედავად საფრთხის შესახებ გაფრთხილებისა, დაზარალებული ამ საფრთხეს გაუფრთხილებლობით უგულვებელყოფდა, თავად მიუახლოვდებოდა საფრთხის წყაროს და შედეგად დადგებოდა მისი სიკვდილი³⁰ (მსგავსად პირადი პასუხისმგებლობით თვითდაზიანებისა ობიექტური შერაცხვის დროს).³¹

ამასთანავე, საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებამ ქართული სისხლის სამართლის პრაქტიკაში შეიძინა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შევიწროების ფუნქცია რისკის თავიდან აცილების ისეთი მცდელობის დროს, რომელსაც შედეგად მსხვერპლის სიკვდილი მოჰყვება. ერთ-ერთ ცნობილ საქმეში პირი გათავისუფლდა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან, როდესაც მან მანქანით ხრამში ვარდნისას ავტომობილიდან გადმოაგდო ბავშვი, რათა მისი სიცოცხლე გადაერჩინა, მიუხედავად იმისა, რომ ბავშვი გადმოვარდნის შედეგად გარდაიცვალა.³² ახალი სისხლის სამართლის კოდექსით ამგვარი ქმედება მართლსაწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს მიეკუთვნება (მართლზომიერი რისკი, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 31-ე მუხლი, სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება მისი გადარჩენის მცდელობისას იმ შემთხვევაში, თუ პირმა ყველა ღონისძიებას მიმართა ზიანის თავიდან ასაცილებლად).

საზოგადოებრივი საშიშროების სამართლებრივი ინსტიტუტი სასამართლო პრაქტიკაში გამოიყენება ასევე როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამოიციხვის საფუძველი ე.წ. მცი-

²⁵ Cereteli, Tinatin/Makaschwili, Wladimer, Der Tatbestand als Grundlage der strafrechtlichen Verantwortlichkeit, „Sowetskoe gosudarstwo i pravo“ 5/1954; Piontkovskij, Andrey, Die Lehre vom Verbrechen, 1961, გვ. 167.

²⁶ წერეთელი, თინათინ/ტყეშელაიძე, გიორგი, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 273.

²⁷ პირობათა თეორიასა და აქ წარმოდგენილ მოსაზრებებს თინათინ წერეთელი მხარს უჭერდა ჯერ კიდევ საკუთარ სადოქტორო დისერტაციაში 1949 წელს.

²⁸ Heinrich, Bernd, Strafrecht, Allgemeiner Teil, 6. Aufl., 2019, Rn. 245.

²⁹ მჭედლიშვილი-ჭედრიხი, ქეთევან, კაუზუსის ამოხსნის მეთოდიკა სისხლის სამართალში, 2008, გვ. 66 და მომდევნო გვერდები; ტურავა, მერაბ, სისხლის სამართალი, მერვე გამოცემა, 2008, გვ. 104; ტურავა, მერაბ, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, ტომი I, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, გვ. 205 და მომდევნო გვერდები.

³⁰ წერეთელი, თინათინ/ტყეშელაიძე, გიორგი, მოძღვრება დანაშაულზე, 1969, გვ. 283.

³¹ Heinrich, Bernd, Strafrecht, Allgemeiner Teil, 6. Aufl., 2019, Rn. 252.

³² ტურავა, მერაბ, სისხლის სამართალი, მერვე გამოცემა, 2008, გვ. 212.

რე მნიშვნელობის დანაშაულებში. საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, მიუხედავად იმისა, რომ ქმედება (მოქმედება ან უმოქმედობა) ფორმალურად შეიცავდა სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით გათვალისწინებულ ნიშნებს, მისი მცირე მნიშვნელობისა და საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობის გამო, არ მიიჩნეოდა დანაშაულად.³³ მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილი ხაზს უსვამდა პრინციპს „*nullum crimen sine periculo sociali*“ და საზოგადოებრივი საშიშროების გამორიცხვის შემთხვევაში მოსამართლეს კონკრეტული ქმედების დეკრიმინალიზაციის შესაძლებლობას აძლევდა.

საქართველოს სისხლის სამართლის ახალი კოდექსის მე-7 მუხლში დანაშაულის ცნება თანამედროვედ განისაზღვრა, ხოლო საზოგადოებრივი საშიშროება, როგორც დანაშაულის ნიშანი, ამოღებულ იქნა. თუმცა მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილში შენარჩუნებულ იქნა მცირე მნიშვნელობის ქმედების ცნება, რომელიც შემდეგნაირად განიმარტა: „დანაშაულს არ წარმოადგენს ისეთი ქმედება, რომელიც, თუმცა ფორმალურად შეიცავს ამ კოდექსით გათვალისწინებული რომელიმე ქმედების ნიშნებს, მაგრამ მცირე მნიშვნელობის გამო არ გამოუწვევია ისეთი ზიანი, რომელიც აუცილებელს გახდიდა მისი ჩამდენის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ან არ შეუქმნია ასეთი ზიანის საფრთხე.“

საზოგადოებრივი საშიშროების არარსებობამ, რომელიც საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის მეორე ნაწილში მცირე მნიშვნელობის ქმედებასთან იყო გათანაბრებული, სისხლის სამართლის მოქმედი კოდექსის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილში იჩინა თავი და მან მისი ბოლო და ერთადერთი ფუნქცია შეიძინა. ახალ სამოსში შემოსილმა საზოგადოებრივი საშიშროების ცნებამ დანაშაულის აგებულებაში ქმედების შემადგენლობის, მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის შემდეგ მეოთხე საფეხური დაიკავა და მოსამართლეს მცირე მნიშვნელობის ქმედებისათვის პირის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლების შესაძლებლობა მისცა. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის აუცი-

ლებლობის საკითხის დანაშაულის შემადგენლობაში გათვალისწინება სხვა პოსტსოციალისტური სახელმწიფოებისთვისაც არის დამახასიათებელი.³⁴

IV. დასკვნა

ქართული სისხლის სამართლის ისტორიაში საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება არსებითად განსხვავებულ ფუნქციებს ასრულებდა.³⁵ ის, როგორც დანაშაულის ზოგადი შემადგენლობა, სისხლის სამართალს პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი ანალოგიის გამოყენების წესთან ერთად სისხლის სამართალს ინსტრუმენტად აქცევდა სახელმწიფოს ხელში. საზოგადოებრივი საშიშროების ცნება 1960 წელს კანონმდებლის მიერ კანონიერების პრინციპის აღიარებასთან ერთად დანაშაულის გამომრიცხველ სხვადასხვა ფუნქციასაც ატარებდა. თანამედროვე ქართულ სისხლის სამართალში მას ერთადერთი მისია აკისრია – მატერიალურ სისხლის სამართალში სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად მცირე მნიშვნელობის ქმედებებთან გამკლავება. ბოლოს, შეკითხვას იმის შესახებ, მცირე მნიშვნელობის ქმედების საკითხს ლიტერატურაში გაკრიტიკებული მატერიალურსამართლებრივი გადაჭრა თუ სირთულეებით დატვირთული პროცესუალურ-სამართლებრივი გადაწყვეტა ესაჭიროება (გერმანიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 153-ე პარაგრაფი), შეიძლება გერმანული გამოთქმით საუკეთესოდ გაეცეს პასუხი: „*gehupft wie gesprungen*“ (მნიშვნელობა არ აქვს, როგორ).

³⁴ *Avrigenau, Tudor, Zum Verbrechensbegriff im rumänischen Strafrecht*, in: *Eser, Albin/Arnold, Jörg/Trappe, Julie* (Hrsg.), *Strafrechtsentwicklung in Osteuropa, Zwischen Bewältigung und neuen Herausforderungen*, 2005, გვ. 194; *Zoll, Andrzej, Der Verbrechensbegriff im Lichte des Entwurfs des polnischen Strafgesetzbuches*, *ZStW* (Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft) 107/1995, 424-425; *Wróbel, Włodzimierz, Zum Aufbau der Straftat, insbesondere zum formellen/materiellen Straftatbegriff*, in: *Eser, Albin/Arnold, Jörg/Trappe, Julie* (Hrsg.), *Strafrechtsentwicklung in Osteuropa, Zwischen Bewältigung und neuen Herausforderungen*, 2005, გვ. 142.

³⁵ *Mtschedlischwili-Hädrich, Ketewan, Der Verbrechensbegriff im georgischen Strafrecht*, in: *Eser, Albin/Arnold, Jörg/Trappe, Julie* (Hrsg.), *Strafrechtsentwicklung in Osteuropa, Zwischen Bewältigung und neuen Herausforderungen*, in: 2005, გვ. 170 და მომდევნო გვერდები.

³³ *Mtschedlischwili-Hädrich, Ketewan, Der Verbrechens- und Gesellschaftsgefährlichkeitsbegriff im georgischen Strafrecht*, 2000, გვ.